

SPINOZA'DAN FREUD'A
DOĞANIN İNİŞ ÇIKIŞLARI

RICHARD J. BERNSTEIN

ÇEVİREN
KADİR GÜLEN

RICHARD J. BERNSTEIN

Amerikalı felsefeci (1932–2022). Yale Üniversitesi'nde 1958'de doktorasını tamamladı; Haverford College'da öğretim üyeliği yaptıktan sonra 1989'da New School for Social Research'e katıldı ve burada Vera List Felsefe Profesörü olarak görev yaptı. 1990'larda ve 2000'lerde felsefe bölümünün başkanlığını üstlendi.

Amerikan pragmatizmi, toplumsal ve siyasal felsefe, eleştirel teori ve hermenötik alanlarında çalışan Bernstein, analitik ve Kıta felsefesi gelenekleri arasında kurduğu diyalogla çağdaş felsefenin önde gelen isimlerinden biri olmuştur. Özellikle nesnelcilik ile görelilik arasındaki karşıtlığı aşmaya ve felsefeyi pratik akıl yürütme, yorum ve eylemle yeniden ilişkilendirmeye yönelik çalışmalarıyla tanınmaktadır.

Başlıca eserleri: *Praxis and Action: Contemporary Philosophies of Human Activity* (1971); *The Restructuring of Social and Political Theory* (1976); *Beyond Objectivism and Relativism: Science, Hermeneutics, and Praxis* (1983); *The New Constellation: The Ethical-Political Horizons of Modernity/Postmodernity* (1991); *Hannah Arendt and the Jewish Question* (1996); *Freud and the Legacy of Moses* (1998); *Radical Evil: A Philosophical Interrogation* (2002); *The Pragmatic Turn* (2010); *Violence: Thinking Without Banisters* (2013).

KADİR GÜLEN

Bursa'da doğdu (1986). Selçuk Üniversitesi'nde İktisat okudu (2010). Yurt ve Dünya, Bibliotech, Praksis, Kitaplık gibi dergilerde yazdı. Ankara Üniversitesi Felsefe Tarihi Ana Bilim Dalından “Heidegger'in Hegel Felsefesinin Eleştirel Bir Değerlendirmesi” isimli teziyle mezun oldu (2018).

Başlıca çevirileri: Brent Adkins, *Arzu ve Ölüm* (2020); *Kıyıdan Köşeden Marksizm Kılavuzu* (2021); Charles Taylor, *Hegel ve Modern Toplum* (2021); Molly Farneth, *Hegel'in Toplumsal Etiği* (2021); Sarah Harasym (ed.), *Kayıp Yüzleşme* (2021), Robert Axelrod, *İşbirliğinin Evrimi* (2023), Lawrence H. Keeley, *Uygarlıktan Önce Savaşlar* (2023); Stanton Samenow, *Suçlular Nasıl Düşünür?* (2023); Jan Bremmer ve Herman Roodenburg, *Mizahın Kültürel Tarihi* (2024); Eva Illouz, *Modern Ruhlu Kurtarmak* (2024); William Clare Roberts, *Marx'ın Cehennemi* (2025); Carl Schmitt *Siyasi Romantizm* (2026).

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 11

GİRİŞ 17

I. KISIM

DOĞA FELSEFESİ

1

SPINOZA: MODERN DOĞALCILIĞIN KURUCUSU 37

2

HUME: DENEYSEL YÖNTEM VE BEŞERİ BİLİM 101

3

KANT'IN KOPERNİK DEVRİMİ 141

4

HEGEL: DOĞA VE *GEIST* 201

II. KISIM

ŞÜPHENİN YORUMBİLGİSİ

GİRİŞ 245

5

MARX: DOĞA VE TOPLUMSAL İNSANIN ETKİLEŞİMİ 248

	6	
NIETZSCHE: DOĞA VE YAŞAMIN OLUMLANMASI	287	
	7	
FREUD: İNSAN DOĞASI, PSİŞİK GERÇEKLİK VE KOZMOLOJİK SPEKÜLASYON	322	
KAPANIŞ	363	
NİHAİ GÖZLEMLER	368	
KAYNAKÇA	374	
DİZİN	388	

ÖNSÖZ

Bu projeye girdiğim zaman, sıklıkla bu meseleyle nasıl ilgilenmeye başladığım sorusu soruluyordu bana. Ne olmuştu da Spinoza’dan Freud’a uzanan bir çizgide doğa kavrayışlarının dönüşümlerini ele alan bir kitap yazmaya karar vermiştim? İlk baştaki cevabım belirsizdi zira sadece kendi düşüncelerimi düzene koyarken anlatmak istediğim şeyi keşfediyordum. Aslına bakılırsa bu kitabın yazılma öyküsünde birkaç muhtelif aşama var; bunlardan bazıları, Yale’de yüksek lisans öğrencisi olduğum zamanlara kadar geri gidiyor. Kendiliğinden ortaya çıkan tartışma grupları, lisansüstü eğitimin heyecan verici taraflarından biridir. Yale Üniversitesi’nde Amerikan felsefesi konusunda uzmanlaşmış bir filozof olan John E. Smith, John Dewey’in *Experience and Nature* [Deneyim ve Doğa] adlı eserini gündemine alan küçük bir tartışma grubu tertiplemişti. Ben o vakitler Dewey’in pragmatizmine ilişkin dolaşımdaki (yüzeysel bir yaklaşım olduğu ve felsefe açısından ciddi bir “aday” olmadığı yönündeki) önyargıların büyük bir kısmını paylaşıyordum. Söz konusu önyargılarım, Chicago Üniversitesi’ndeki Hutchins Koleji’nde lisans öğrencisi olduğum sırada, Dewey’in pragmatizminin “kötü” felsefenin bir örneği olarak kabul edildiği dönemde iyiden iyiyeye pekişmişti. *Deneyim ve Doğa*’yı okumam, büyük bir aydınlanma oldu benim için. Dewey’in kitabı, o zamanlar çok fazla yaygın olan pragmatizm stereotiplerine uygun düşmüyordu. Dewey’in deneyim ile doğa arasındaki ilişkiyi konu edinen –doğal mahlûklar olarak insanların doğanın geri kalanıyla hangi yoldan ilişki kurduğunu anlatan– doğalcı bakış açısı beni derinden etkilemişti. Metafizik ve epistemolo-

jik bütün ikili karşıtlıklara meydan okuyordu Dewey; doğanın geri kalanıyla süreklilik arz eden, zengin içerikli (doğalcı bir Hegelciliğe dayanan) bir deneyim anlayışını savunuyordu. Doktora tezimi Dewey hakkında yazmaya karar vermiştim: “John Dewey’s Metaphysics of Experience” [John Dewey’in Metafizik Deneyimi]. O ilk günlerden beri, muhtelif izlekleri ve filozofları inceledim ama Dewey’in doğalcı bakış açısına duyduğum o ilk coşku beni hiçbir zaman terk etmedi.¹

20. yüzyılın ilk on yıllarında Dewey, kendilerini doğalcılar olarak tanımlayan Amerikan filozoflarının öncülük ettiği bir hareketin parçasıydı. Darwin ve yeni biyoloji kadar sosyal bilimler de bu filozofların hepsini derinden etkilemişti. Analitik felsefenin giderek büyüyen etkisiyle birlikte, bu doğalcı hareketin taşıdığı ehemmiyet gölgede kaldı ve “tarihin çöplüğü”ne gönderildi. Ama 20. yüzyılın ortalarında, W. V. O. Quine ve Wilfrid Sellars’ın çalışmalarıyla hareket geçirilen, Amerikan doğalcılarıyla çok da ilgisi olmayan, daha çok doğa bilimleri ve bunların felsefeyle ilişkisinin değerlendirilmesiyle meşgul olan doğalcılığın yeni biçimlerinin bir canlanması söz konusuydu.² 20. yüzyılın son on yıllarına kadar –hatta günümüze kadar– İngilizce konuşan filozofların büyük bir kısmı kendilerini doğalcılar olarak nitelendiriyordu. Günümüzdeki doğalcılık tartışmaları ziyadesiyle karmaşık olup, “doğalcılık” kavramının anlamı ve kapsamı konusunda çok küçük bir fikir birliği bulunmaktadır. *Pragmatic Naturalism: John Dewey’s Living Legacy* [Pragmatik Doğalcılık: John Dewey’in Yaşayan Mirası] adlı monografimde bu tartışmaları ele alıyorum ben. İlk etapta birçok filozofun bir-

¹ En sevdiğim bilim ve biyoloji felsefecilerinden biri olan Peter Godfrey-Smith’in, *Deneyim ve Doğa*’ya beslediğim coşku dolu sahiplenmeyi paylaştığını keşfetmekten çok memnun olmuşum. Kendisi 2014 yılında kitaba dair “gecikmiş” bir eleştiri kaleme aldı. “*Deneyim ve Doğa*” diye yazıyor Godfrey-Smith, “aşırılıklarına, bitmek bilmeyen tekrarlarına ve zaman zaman anlaşılmazlığına rağmen, pragmatik çizgide yazılmış en iyi kitaptır” (2014: 290).

² Amerikan doğalcılığının yükselişi ve çöküşünü konu edinen yazımı şurada bulabilirsiniz: Bernstein 2020.

biriyle çelişen görüşler dile getirmesi gerçeği dikkatimi çekse de, zaman içinde tutarlı bir gelişim olduğunu keşfetmeye başlamıştım. Dewey'in ruhuna fazlasıyla yakın duran genellikle bir liberal pragmatik doğalcılık biçimi geliştiren çok sayıda analitik felsefeci ve bilim felsefecisi vardır. Bu nedenle yazdığım monografinin temel savı şudur: Yepyeni bir analitik incelikle şekillendirilen Dewey'in doğalcılığının mirası, bugün fazlasıyla canlıdır.

Monografimi yazdığım sırada aynı zamanda çok sayıda çağdaş felsefecinin, modern çağın başlangıcından beri yaygın olan doğa kavramı ve yürürlükteki doğalcılık biçimleri hakkındaki (lehte ve aleyhteki) zengin tartışmalardan haberdar olmadığını keşfettim.³ Spinoza benim açımdan en büyük keşif olmuştu. Çok sayıda çağdaş düşünür gibi ben de Hume, Kant ve Hegel gibi filozofların geliştirdiği eleştiriler ışığında artık geçerliliğini yitirmiş, devasa bir metafizik model öneren tarihsel bir merak konusu olarak tasavvur ediyordum Spinoza'yı. Ne var ki onun doğaya ilişkin düşünme biçiminin ayrıntılarına dikkat kesildiğimde, çağdaş felsefi tartışmalarla bağıntılı olan zengin bir içgörü keşfettim. Bana göre modern felsefenin “babası” Descartes olsa da, modern doğalcılığın “babası” tartışmasız Spinoza'ydı. Ardından doğa kavramının dönüşümlerini Hume, Kant ve Hegel'in eserlerinde izlemeye başladım. 19. yüzyılda “şüphe okulunun üç ustası” olan Marx, Nietzsche ve Freud'un doğa felsefesinin geçerliliği hakkında eleştirel sorguları gündeme getirmesiyle âdeta entelektüel bir volkanik patlama meydana gelmişti. Bu ustalardan her biri, radikal biçimde farklı şekillerde, insan ile doğa arasındaki ilişkiyi konu edinen kışkırtıcı eleştirel sorugulamaları gündeme getirerek, doğaya dair yepyeni düşünme biçimleri geliştirmeye çalışmışlardı.

³ *Pragmatik Doğalcılık: John Dewey'in Yaşayan Mirası* adlı monografim, çağdaş liberal doğalcılığın eleştirel bir incelemesidir. Monografimin *Doğanın Dönüşümleri*'yle birlikte okunmasını ümit ediyorum.

Böylesine tutku dolu bir projeyi yürürlüğe koymaya çalışırken, esas tartışmalarımı hangi filozofların dâhil edildiği ya da alınmadığı konusunda her zaman sorunlar ortaya çıkabileceğinin tam anlamıyla farkındaydım. Örneğin (benim el yazmalarımı inceleyen bir eleştirmenin sorduğu gibi) Descartes yerine neden Spinoza'yla başladığım sorusu sorulabilir. Nihayetinde Spinoza'nın kendisi de felsefe yapmaya Descartes üzerine düşünceler geliştirip Kartezyen felsefe hakkında tartışmalar yürüterek başlamıştı. Nihayetinde daha derin bir Spinoza kavrayışına ulaşmak için, her şeyden önce onun Kartezyen izlekleri benimseyip eleştirmesinden yola çıkmak gerektiği doğrultusunda güçlü bir argümanın ileri sürülmesi mümkündür ki ben de buna katılıyorum. Aslına bakılırsa böyle bir tartışma benim çalışmamı tamamlayıp zenginleştirebilirdi. Fakat bu tartışmaya tarihsel açıdan isabetli ve kapsamlı bir şekilde girilmesi, çok farklı bir kitapla sonuçlanırdı.

Başka bir eleştirmen, Schelling'in o meşhur doğa felsefesine neden vakit ayırmadığını merak etmişti. Schelling günümüzde yeniden ilgi gördüğü bir süreçten geçiyor. Benim mevcut anlatımım da bile, Schelling'in doğaya dair içgörülerini, mekanik doğa kavrayışlarına karşı çıkıp doğanın dinamik ve canlı bir sistem olduğunu vurgulama noktasında can alıcı bir rol oynuyor. Bununla birlikte doğanın yaşamsal ve dinamik bir güç olarak yeniden düşünülmesini takiben, bu iş, Alman İdealizminin teferruatlı bir incelenişini şart koşardı. Bu tarz bir inceleme benim anlatım tarzıma da zenginlik katarı ama farklı bir kitabı gerekli kılardı. Spinoza, Hume, Kant, Hegel, Marx, Nietzsche ve Freud üzerine yoğunlaşarak, modern dönemde doğa kavramının değişimlerine dair dengeli bir anlatım sunmak için kendi muhakeme yetimi kullandım ve diğer filozofları araştırabileceğimin de farkındayım zaten.

Pandemiden çok önce başlamıştım bu projeye. Çok sayıda akademisyen gibi, ben de 2020 Mart'ında devasa bir engelle karşı karşıla gelmiştim. Ofisimdeki kitaplarıma erişimim yoktu artık. New School ve NYU kütüphaneleri geçici